

УДК 336.1

Н.С. Прокопенко, М.О. Скорик

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сутність малого підприємництва та його фінансового забезпечення. Наголошено, що малі підприємства зроблять стабільною та конкурентоздатною вітчизняну економіку. Досліджено проблеми фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва. Визначено роль власного капіталу, зобов'язань та держаної підтримки як джерел фінансового забезпечення підприємств малих підприємств на сучасному етапі в Україні. Наведено основні заходи, з боку держави, які будуть направлені на стимулювання розвитку малого підприємництва.

The article considers the essence of small business and its financial support. It is emphasized that small enterprises will make a stable and competitive domestic economy. The problems of financial support of small business development are investigated. The role of own capital, liabilities and state support as sources of financial support of small enterprises enterprises at the present stage in Ukraine is determined. The main steps taken by the state to stimulate the development of small business are presented.

Ключові слова: фінансове забезпечення, малий бізнес, мале підприємство, підприємництво, кредитування, власний капітал, зобов'язання.

Keywords: financial security, small business, small business, entrepreneurship, lending, equity, liabilities.

Сьогодні, в складних умовах євроінтеграції, Україна перебуває на шляху збереження своєї цілісності та самостійності як держави. Перед Україною постає надзвичайно важливе завдання – створення комфортного бізнес середовища, що в майбутньому сприятиме фінансовому забезпеченню розвитку малого підприємництва та конкурентоспроможності на світовому ринку. Реформи які відбуваються у нашій державі, шаленими темпами, мають мати на меті поліпшення умов ведення бізнесу, підтримувати та стимулювати інноваційну, креативну діяльність малого підприємництва, а також сприяти зміцненню їх фінансової самостійності.

Питанням розвитку малого підприємництва займалися такі вчені: Р. Кантільйон (вперше до наукового обігу ввів поняття «підприємець» і наголошував, що головною рисою підприємця є готовність до ризику), А.Сміт (наголосив на тому, що підприємець самостійно організовує виробництво і розпоряджається його результатами), Ж.-Б. Сей вважав, що підприємець - це економічний агент, який комбінує фактори виробництва (землю, капітал, працю), англійський економіст А. Маршалл взагалі ототожнював підприємництво з менеджментом, тобто з управлінням. У ХХ столітті Й. Шумпетер довів, що на ринок виходять нові підприємницькі здібності: інновації та лідерство.

Серед сучасних adeptів досліджуваної сфери варто відзначити праці З.С. Варналія, В.М.Опаріна, С.І. Панциря, В.І.Варцаби, Г.М.Кампо, М.О.Лемешко, Л.В. Юрчишена. Вони акцентують увагу на різноманітних проблемах функціонування малого

підприємництва та шляхів їх вирішення через державну та регіональну фінансово-кредитну підтримку, удосконалення механізму функціонування та управління діяльністю згаданих суб'єктів.

Метою статті є висвітлення проблем фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні та пошук шляхів їх вирішення.

Отже, проблема диверсифікації економіки України стоїть дуже нагально, адже зараз стає все більше зрозуміло, що не можливо побудувати сильну конкуренту державу із суттєвою часткою в економіці однією з її ланок — великих підприємств. В час коли через війну на сході України поглибилась криза в промисловості, а інші галузі розвиваються доволі складно та потребують значних вливань коштів, постають проблеми недофінансування, збільшення загальної кількості ризиків, брак ліквідності коштів у малому та середньому бізнесі та значне переважання долі зобов'язань в структурі капіталу [1]. Саме тому, малі підприємства зроблять стабільною та конкурентоздатною вітчизняну економіку.

Як відомо, за легкістю ведення бізнесу Doing Business Україна посідає 112-те місце у світі зі 189 країн. Найвищий рейтинг у Сінгапуру, потім у першій десятці за зниженням: Гонконг, Нова Зеландія, США, Данія, Малайзія, Республіка Корея, Грузія, Норвегія, Великобританія.

В Україні є колосальні резерви людського капіталу — значна підприємницька енергія населення, яке має хорошу освіту, творчий та інноваційний потенціалом. Доти, доки ці активи заблоковані, зростатиме безробіття, загострюватимуться бідність і соціальна напруга, стискатиметься внутрішній платоспроможний попит [2].

Згідно Господарського кодексу України суб'єктами малого підприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; та юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [3].

З.С. Варналій зазначає, що «мале підприємництво» треба враховувати не стільки кількісні критерії (кількість працюючих, розміри капіталу, прибутку, грошового обігу, обсяги валової продукції, продажу тощо), скільки якісну характеристику (правова незалежність, єдність права власності та безпосередньо управління фірмою; безпосередній характер відносин між господарем та робітником; повна відповідальність за результати господарювання; невеликий ринок збуту; сімейне відання справи тощо)..... На відміну від малого підприємництва, діяльність малого бізнесу не обов'язково має бути особливо ризиківана та інноваційна на засадах певної економічно відповідальності» [4, с. 23-25].

Що стосується визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств, то тут ми погоджуємось з думкою В.М. Опаріна, В.М. Федосова та П.І. Юхименко, які зазначають, що «фінансове забезпечення діяльності підприємств реалізується через самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування». Вчений розділяє фінан-

сове забезпечення на три складові, чим підкреслює традиційний підхід щодо фінансування діяльності господарюючих суб'єктів, яке здійснюється шляхом використання власних, позичених та залучених ресурсів [5, с. 56].

За даними Державної служби статистики за 2010-2016* роки в загальній кількості суб'єктів господарювання переважну частку займають фізичні особи-підприємці суб'єкти малого підприємництва та малі підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності підприємств за їх розмірами

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість підприємств, одиниць	378810	375695	364935	393327	341001	343440	306369
великі підприємства, одиниць	586	659	698	659	497	423	383
відсотків до загальної кількості підприємств	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	0	0	0	0	0	0	0
середні підприємства, одиниць	20983	20753	20189	18859	15906	15203	14832
відсотків до загальної кількості підприємств	5,5	5,5	5,5	4,8	4,7	4,4	4,9
на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	5	5	4	4	4	4	4
малі підприємства, одиниць	357241	354283	344048	373809	324598	327814	291154
відсотків до загальної кількості підприємств	94,3	94,3	94,3	95,0	95,2	95,5	95,0
на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	78	77	76	82	75	76	68
з них мікропідприємства, одиниць	300445	295815	286461	318477	278922	284241	247695
відсотків до загальної кількості підприємств	79,3	78,7	78,5	81,0	81,8	82,8	80,8
на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	66	65	63	70	65	66	58

* Джерело: Державна служба статистики України [6]

Як видно із статистичних даних, в структурі суб'єктів господарювання за 2010 – 2016 рр. найбільшу частку займають малі підприємства. З даних наведених у табл.1 можна спостерігати то зменшення чисельності малих підприємств, то збільшення. Така

ситуація спричинена тим, що в 2014 році було різке погіршення економічного стану країни (окупація АР Крим, війна на Донбасі) деякі підприємства змогли оговтатися до кінця 2015 року. У 2016 році ми також спостерігаємо зменшення на 36 660 одиниць підприємств у порівнянні з 2015 роком. Дану ситуацію можна пояснити не готовністю до конкурентної боротьби, швидкісними реформами та браком коштів для розвитку підприємства, так як основним індикатором, який характеризує ефективність діяльності підприємства є фінансовий результат, рівень якого впливає на платоспроможність, ділову активність та конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Важливим показником, який характеризує діяльність суб'єктів господарювання є їх довгострокові та короткострокові зобов'язання. За даними Державної служби статистики, малі підприємства в цілому нарощують свої зобов'язання у динаміці. Так протягом 2013-2015 р.р. вони зросли на 608000,5 млн. грн.

Короткострокові зобов'язання, з кожним роком лише збільшується, тобто можна зробити висновок, що власний капітал підприємств зменшується у відсотковому виразі саме за рахунок збільшення короткострокових зобов'язань. При чому частка кредитів банків складає в структурі капіталу на 2015 рік у малих підприємств — 7 %, що свідчить про те, що малі підприємства неспроможні брати та отримувати кредити від комерційних банків зважаючи на низьку частку власних коштів та високі відсоткові ставки по кредитам на банківському ринку України, а й про те, що підприємства не залучають коштів на розширення своєї діяльності.

Структура зобов'язань малих підприємств зображено в табл.2.

Таблиця 2

Структура зобов'язань малих підприємств в Україні, у % до капіталу

Показники	Роки	Малі підприємства
Кредиторська заборгованість	2013	21%
	2014	23%
	2015	23%
Довгострокові зобов'язання	2013	18%
	2014	21%
	2015	20%
Короткострокові кредити банків	2013	7%
	2014	9%
	2015	7%
Усі зобов'язання в структурі капіталу	2013	71%
	2014	80%
	2015	82%

* Джерело: Державна служба статистики України [6]

Загалом частка кредиторської заборгованості збільшується, що свідчить про нестачу власних оборотних коштів на підприємствах малого підприємництва та зростання поточних зобов'язань. Вони могли б залучати кредити для покриття заборгованості перед своїми кредиторами, але так як відсотки по короткостроковим кредитам в 2015 році на банківському ринку за даними НБУ сягали позначки 20–23 % для таких підприємств це майже нереально, а частка кредитів терміном понад 3 років становила

лише 7 % від сукупного обсягу кредитів малого бізнесу, виданих 2015 р., проти 11 % – 2014 року та 19 % у 2011 р. [7]. На сьогоднішній день кредитні ставки по кредитах для малого бізнесу в Україні коливаються від 19% до 30%.

Більш дешеве фінансування за ставками, нижчими за ринкові, український малий бізнес може одержати від європейських структур за рахунок відкриття так званих міжнародних кредитних ліній, а також взагалі обійтися без кредитних ліній, якщо брати участь у міжнародних грандах, проектах на розвиток малого бізнесу.

Отже, збільшення кількості малих підприємств розв'яже проблему безробіття надавши нові робочі місця населенню, забезпече внутрішній ринок вітчизняними товарами і послугами, в свою чергу, відбудеться зростання доходів середнього класу і платоспроможного попиту, що, в майбутньому, стимулюватиме розвиток внутрішнього ринку й забезпечуватиме стійке зростання доходів державного бюджету.

Батько сингапурського «економічного дива» Лі Куан Ю, патріотичний, мудрий і високоосвічений лідер, світогляд якого сформувався під глибоким впливом ідей конфуціанства, каже про прості та важливі принципи які потрібні для розвитку малого підприємництва: чесний компетентний уряд; ставка на людський капітал, високі технології та максимальну активізацію підприємницької активності; прагматизм, швидкість й ефективність державного управління [2].

Основною проблемою фінансового забезпечення малих підприємств є те, що майже всі регіони України передбачають у своїх бюджетах кошти на підтримку малого підприємництва, проблемою залишається їх фактичне виділення, оскільки обсяги фінансування програмних заходів залишаються незначними [8].

Ринок кредитування в Україні є страшним тягарем для малих підприємств, адже відсотки по кредитах захмарні. Для поліпшення стану фінансового забезпечення підприємств було б доцільно розробити спеціальну програму та шляхом компенсації частки саме відсотків з боку держави для малого бізнесу підвищити їх платоспроможність. Це зробило б більш низькі ставки саме по короткостроковим кредитам для бізнесу.

Основними заходами, з боку держави, які будуть направлені на стимулювання розвитку малого підприємництва є:

- надання адресної цільової допомоги, грантів для створення і розвитку малого підприємництва;
- доступність в отриманні кредитів, тобто формування фінансово-кредитної політики яка була б доступна кожному;
- посилення співпраці з міжнародними організаціями, що стимулюють розвиток та сприяють розвитку креативності та інноваціям в малому підприємстві;
- створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

1. Лемешко М.О. Фінансове забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу / М.О. Лемешко, Л.В. Юрчишена // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/Sanya/Downloads/3913-7863-1-SM.pdf> (дата звернення 06.06.2017); 2. Відродження економіки України: зволікання небезпечне // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/vidrodzhennya-ekonomiki-ukrayini-zvolikannya-nebezpechne_.html (дата звернення 05.06.2017); 3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 06.06.2017); 4. *Варналій З. С.* Мале підприємство: основи

теорії і практики : [монографія] / З. С. Варналій. — 3-тє вид., стер. — К. : Т-во «Знання», КОО, 2005. — 302 с.; 5. *Опарін В.М.* Сучасна українська наукова школа публічних фінансів / В.М. Опарін, В.М.Федосов, П.І. Юхименко // *Фінанси України*. — 2015. — № 11. с.56-86; 6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 06.06.2017); 7. *Панцир С.І.* Мале та середнє підприємництво: статистичний і політичний огляд та медіа аналіз (Вінницька, Дніпропетровська, ІваноФранківська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області) / [Панцир С.І., Кульчицька К.А., Різниченко К.М., Шуміхін С.В.]. — К., Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015; 8. *Варцаба В.І.* Проблеми фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу / В.І. Варцаба, Г.М. Кампо // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія. Економіка*. — 2014. - № 3(44). — с. 122– 125.

УДК 336. 741

В.М. Домрачев, В.В.Третиник

МОДЕЛЮВАННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто процес моделювання макроекономічних ризиків в Україні. Запропонована структура системи моделювання макроекономічних ризиків, яка призначена для підтримки рішень з управління напрямками застосування інструментів економічної політики. Наведено перелік показників, які використовуються для побудови моделі управління макроекономічними ризиками. Запропонована система моделювання складається з двох частин: прогнозу динаміки показників ризиків та їх упорядкування за ступенем важливості, та експертної частини в якій надаються рекомендації стосовно можливих шляхів запобігання та зменшення ризиків.

Ключові слова: макроекономічні ризики, моделювання, експертна система, демографія, кредитний ризик, комерційні банки, курс валюти, зовнішня заборгованість.

Постановка проблеми. На теперішній час виникає багато питань стосовно проблеми з управління подальшим розвитком економіки України. Відповіді на основні макроекономічні питання є достатньо складними [1 – 4] і потребують додаткового дослідження. Вплив агресії з боку Росії, політична нестабільність всередині держави та останні події на світовому фінансовому ринку відчуються у поточному стані економіки України та формують цілу низку ризиків. За часів незалежності так і не було сформульовано обґрунтованої Стратегії розвитку, як самої України, так і моделі її економіки. У цих умовах першочерговим завданням, що постало перед ВР, урядом та НБУ, є розроблення концепції побудови стратегії розвитку України та її економічної політики шляхом реформування. Реформи мають відповідати вимогам виборців щодо підвищення їх життєвого рівня. Реформи мають супроводжуватись законодавчою відповідальністю за їх провадження.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких розглядають вказану проблему. Питанням побудови стратегії розвитку країни з відкритою економікою у напрямі протидії загрозам фінансовій системі країни присвячено дослідження багатьох укра-